

ANALIZA COMPARATIVĂ A SUCESEIUNILOR ÎN PERIOADA ROMANĂ ȘI ÎN PERIOADA ACTUALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

Daniela CEBAN

Departamentul Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului, Grupa D-2306, Facultatea Construcții, Geodezie și
Cadastru, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Autorul corespondent: Ceban Daniela, e-mail: daniela.ceban@dp.utm.md

Coordonator științific: **Viorica URSU**, dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

Rezumat. *Analiza comparativă a succesiunilor în perioada romană și în perioada actuală din Republica Moldova reprezintă un domeniu de cercetare fascinant și relevant în contextul studiilor de drept comparat și istorie juridică. Succesiunea, ca proces juridic prin care se transferă bunurile și drepturile unei persoane decedate către moștenitori, este un aspect fundamental al sistemului legal și social în orice societate. Prin intermediul acestei cercetări comparative, ne propunem să analizăm și să comparăm procesele, instituțiile și regulile de succesiune în perioada romană și în perioada actuală din Republica Moldova. Abordarea comparativă ne va permite să identificăm asemănările și deosebirile, elementele identificatoare, dar și evoluția acestei instituții a dreptului civil, oferind astfel o constatare asupra schimbărilor din perioada dreptului privat roman, până în prezent. Totodată, această cercetare nu numai că ne ajută să înțelegem schimbările în procesul de transmitere a moștenirii, dar și să apreciem rolul pe care legislația și valorile sociale îl joacă în definirea și reglementarea succesiunilor de-a lungul timpului.*

Cuvinte cheie: *căsătorie, încetarea căsătoriei, divorț, soț, drepturi.*

Introducere

Prin succesiune sau moștenire se subînțelege transmiterea tuturor bunurilor mobile sau imobile, inclusiv și toate drepturile de proprietate ce aparținut unei persoane care a decedat, succesorilor săi sau statului [1, p.46].

Persoana decedată era numită „*de cuius*”, „*defunctus*”, totalitatea bunurilor lăsate de el „*hereditas*”, iar moștenitorul era numit „*heres*” [2, p.135].

În Roma, dreptul succesoral a evoluat sub acțiunea a doua tendințe:

- **Tendința ocrotirii rudeniei de sânge**, atunci când la succesiune erau prezenți doar rudele civile, însă rudele de sânge care nu erau în același timp și rude civile, nu aveau vocație succesorală.
- **Tendința decăderii formalismului în dobândirea succesiunii**, testamentul roman la început era o formă a legii votată de popor, iar cu dezvoltarea dreptului, testamentul putea fi stabilit printr-o manifestare de voință sau scrisoare [3, p.189].

Aproape 5 secole, rudenia civilă sau agnațiunea, era baza succesiunii, cu timpul, familia romană a suportat mai multe schimbări. Reforma imperială și reforma pretoriană a pus ca bază chemarea la succesiune și rudele de sânge. Prin răsturnarea vechiului principiu, pe vremea dominării împăratului Iustinian, rudenia de sânge a devenit unicul și cel mai important fundament al succesiunii legale [4, p.367].

În epoca veche au fost cunoscute 3 tipuri de sisteme succesoriale:

1. **Sucesiunea legală;**
2. **Sucesiunea testamentară;**
3. **Sucesiunea diferită contra testamentului** [3, p.189].

1. Succesiunea legală

Succesiunea legală sau ab intestat este cea mai veche formă de transmitere a patrimoniului, ea aparate atunci când nu există heres, din două motive:

- Defunctul nu a lăsat un testament;
- Testamentul nu a fost valabil întocmit [2, p.135].

Moștenirea legală era reglementată de normele cuprinse în Legea celor XII Table, iar mai târziu în Institutele lui Iustinian. În baza Legii XII Table, succesorii se împart în mai multe clase: sui heredes, agnatus Proximus și gentiles [5, p.254].

Succesiunea legală s-a dezvoltat în baza a două drepturi:

- După dreptul pretorian;
- După dreptul imperial;

a) Ab intestat după dreptul pretorian. Reglementarea *hereditas* potrivit Legii celor XII Table, în mare parte nu mai coincidea cu noile tendințe în privința organizării familiei. Astfel, pretorul a introdus o serie de noi schimbări asupra materiei succesorilor, ce puneau ca prim-plan rudele de sânge [2, p.136].

Din clasa I făceau parte *sui heredes*, adică descendenții.

Din clasa II făceau parte agnații, adică, surorile, nepoții de frați și de surori

Din clasa III făceau parte cognații, adică rudele de sânge ce nu sunt și rude civile.

Din clasa IV făceau parte soții, din categoria căsătoriei fără manus [3, p.191].

b) Ab intestat după dreptul imperial. Dreptul imperial a fost ca o continuare a Dreptului pretorian, în baza cărora au fost adoptate două senatusconsulte și câteva constituții imperiale. Prin senatusconsultul Tertullian, s-a acordat un drept de succesiune mamei, față de copiii rezultați din căsătoria fără manus. Ca diferență dintre aceste două drepturi, în cel pretorian mama venea la succesiune copiilor săi ca cognată, iar în sistemul imperial ca rudă legitimă alături de ceilalți agnați. Iar prin senatusconsultul Orfitian, la succesiunea mamei, erau chemați copiii rezultați din căsătoria fără manus înaintea tuturor agnaților [3, p.192].

Prin reformele lui Iustinian se pun bazele unui drept succesoral întemeiat exclusiv pe rudenția de sânge, stabilindu-se patru categorii de moștenitori:

1. Descendenții;
2. Ascendenții și colateralii foarte privilegiați;
3. Colateralii privilegiați;
4. Ceilalți colaterali [5, p. 235].

2. Succesiunea testamentară

Testamentul este un act solemn, de ultima voință, prin care o persoană instituie moștenitori pentru ca aceștia să execute ultima voință, sau voințele după moarte [3, p.194].

1. Vechiul drept roman a cunoscut trei forme de testament:

- Calatis comitiis – este cel mai vechi testament roman, era accesibil doar patricienilor. Tipul dat de testament a căzut în desuetudine la finele Republicii.
- In procinctu – acest tip de testament era accesibil soldaților, adică bărbaților cu vârsta între 17 și 46 de ani. Testamentul dat se practica doar pe timp de război și se încheia în fața tovarășilor de arme.
- Per aes et libram – a fost practicat printre trei faze principale. Prima fază fiind *mancipatio familiae* – vânzarea fictivă a patrimoniului. A doua fază fiind testamentul *per aes librarum publicum* – transmiterea bunurilor succesoriale către un detentor. A treia fază fiind *testamentum per aes et libram secretum* – când nu se cunoaște numele moștenitorului dinainte [5, p.237].

2. În dreptul clasic la fel existau trei tipuri de testament:

- Testamentul nuncupativ;
- Testamentul pretorian;
- Testamentul militar [2, p.140].

3. În dreptul postclasic au fost cunoscute mai multe tipuri de testament, după cum urmează:
- Testamentum tripartitum;
 - Testamentum parentis inter liberos;
 - Testamentum per holographam scripturam;
 - Testamentum principi oblatum;
 - Testamentum apud acta conditium;
 - Testamentum ruri conditium;
 - Testamentum tempore pestis conditium;
 - Testamentum excepțional [3, p.195].

3. Succesiunea diferită contra testamentului

Hereditas contra testamentum reprezenta transmiterea succesiunii printr-un mod mai diferit decât cel menționat în testament. Acest tip de succesiune se constată doar în cazul a două situații:

- I. În cazul dezmoștenirii neregulate sau al omisiunii este cel mai vechi caz de succesiune contra testamentului, fiind menționat în Legea celor XII Table [2, p.143].
- II. În cazul dezmoștenirii regulate sau al testamentului inoficios, testatorul nu poate dezmoșteni fără motive întemeiate rudele sale. De acest tip de testament beneficiau doar ascendenții și descendenții, sau frații și surorile [3, p.193].

Plecând de la analiza succesiunii în dreptul roman, putem face o trecere către analiza succesiunii în Republica Moldova pentru a evidenția similaritățile, diferențele și adaptările legislative.

Codul Civil al Republicii Moldova recunoaște două tipuri de succesiune: cea testamentară și cea legală [6, art.2164].

Dacă să analizăm succesiunea testamentară, atunci legislația civilă națională stabilește clar următoarele tipuri de testamente:

- **testamentul olograf** - poate fi întocmit personal de testator și trebuie să conțină data, semnătura și numele complet al testatorului pentru a fi valabil Testatorul trebuie să menționeze data întocmirii testamentului și să semneze cu prenumele și numele de familie pentru a-l valida. Testatorul trebuie să fie capabil să citească și să scrie pentru a întocmi un testament conform acestor dispoziții. Dacă testamentul olograf nu conține data întocmirii, acesta poate fi considerat valabil doar dacă se poate stabili momentul întocmirii în alt mod [6, art. 2223].
- **testamentul autentic** - este autentificat de un notar și poate fi întocmit în prezența notarului sau prin predarea unui text notarului de către testator. Testamentul autentic poate fi întocmit de către notar pe baza declarației verbale a testatorului sau pe baza unui text predat notarului de către testator, cu declarația că acesta este testamentul său [6, art. 2226].

Recunoașterea testamentelor olografe și autentice indică respectarea dreptului de a dispune de bunurile proprii în modul dorit de defunct.

Referitor la succesiunea legală, Codul Civil al Republicii Moldova stabilește reguli clare privind distribuția moștenirii între moștenitorii legali, inclusiv proporțiile în care aceasta este împărțită între clasele de moștenitori și criteriile care determină dreptul la moștenire. Prin această analiză, putem înțelege modul în care Codul Civil al Republicii Moldova reglementează succesiunea și distribuția moștenirii între diferitele clase de moștenitori, oferind un cadru legal clar pentru soluționarea problemelor de moștenire și asigurând respectarea drepturilor și intereselor părților implicate.

Astfel, articolul 2178 stabilește că în clasa I de moștenitori sunt incluși descendenții defunctului. Acest articol clarifică regulile pentru cazurile în care sunt mai mulți descendenți sau când unii descendenți au precedat [6].

Principiul moștenirii pe tulpini este aplicat, ceea ce înseamnă că descendenții unui descendent exclud pe propriii lor descendenți din moștenire. În cazul în care un descendent al de cujusului a precedat, propriii săi descendenți vin la moștenire în locul său, conform principiului reprezentării succesoriale [7].

Părinții sunt plasați în clasa a II-a de moștenitori și au prioritate în fața fraților și surorilor de cujus și a descendenților acestora [6. art.2179].

Clasele a treia [6, art.2180³], a patra [6, art.2181⁴] și a cincea de moștenitori [6, art.2182⁵] includ bunicii, străbunicii și strămoșii mai îndepărtați ai defunctului și descendenții acestora.

Concluzii.

Prin această analiză, se evidențiază nu doar informațiile extrase din articolele legale, manuale și alte surse bibliografice, ci și interpretarea și înțelegerea lor în contextul cercetării științifice despre succesiunea în dreptul privat roman și în cel moldovean. Astfel, putem stabili câteva concluzii:

1. Prezenta cercetare stabilește că atât dreptul roman, cât și cel moldovean oferă un cadru juridic pentru reglementarea succesiunii, cu un echilibru între respectarea voinței individuale și protecția intereselor sociale și de familie.
2. Similaritățile dintre cele două sisteme, cum ar fi recunoașterea succesiunii legale și testamentare și clasificarea moștenitorilor în clase distincte, indică influența dreptului roman asupra codului moldovean.
3. Iar diferențele între cele două sisteme, cum ar fi procedurile specifice de autentificare a testamentelor sau prioritățile în distribuirea moștenirii între clasele de moștenitori, reflectă adaptarea legislației moldovene la realitățile sociale și culturale specifice.

Referințe

- [1] BĂNĂRESCU, *Revista națională de drept*. Noțiuni generale privind moștenirea. Temeiurile moștenirii, 2007 - p.46 46-48_48.pdf (idsi.md)
- [2] E. Molcuț, *Drept Roman*. București. Succesiunile, 2002 - p.135, p.136, p.140, p.143
- [3] N. CHIRIAC, I. BOSTAN, *Drept privat roman. Chișinău*. Succesiunea și categoriile ei 2019 – p.189, p.191, p.192, p.193, p.194, p.195
- [4] V.Voicinshi, D. Țurcan, *Drept privat roman*. Chișinău. Dreptul succesoral, 2014 – p.367
- [5] Mihalache, *Drept privat roman*. Chișinău. Succesiunea și categoriile ei, 2014 – p.235, p.237, p.254
- [6] Codul Civil al RM, Legea Nr. 1107 din 06-06-2002, Publicat : 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 66-75 art. 132, modificat prin LP452 din 28.12.23, MO28-31/23.01.24 art.47; în vigoare 23.01.24 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141503&lang=ro#
- [7] Octavian Cazac, Adnotare la art. 2179 [online]. Codul civil Adnotat [cit. 3.03.2024]. Disponibil: <http://animus.md/adnotari/2179/>